

که مال مه زهەر ، شیخ مهحمودی نهر و شورشهکهی ته عریب کرد

بهشی دووهم

ئهرده لان عهبدو لالا

گهر مانعی بی قهومی کورد عاره ب
نوێزهکانی پێشووشم به کوردی قهزا ئه کهم
" شیخ مهحمودی نهر "

شیخ مهحمودی نهر ، یهکیکه له سه رکرده زاناو بلیمه تهکانی خوارووی کوردستان . زور به داخه وه که مال مه زههر، میژووی ئه و پیاوه قاره مانه شی شیواندوه . که باسی شیخی نهر ده کهین ، یه کسه ر بیری نه ته وه یی و ده ولته تی کوردیمان بیرده که ویته وه . هه وله کهی شیخ مهحمود بۆ سه ربه خویی گه لی کورد ، یهکیکه له هه وله گرنگهکانی بزوتنه وهی پژگاریخوازی گه له کهمان .

که مال مه زههر له کتییکی (دور شعب الکردی فی ثورة العشرين) دا، دهیه ویت به تۆبزی ، شورشه کهی شیخی نهر بشیوینیت و تیکه لی شۆرشى 1920 عیراقی بکات . هه رچه نده زور میژوونوسی عیراقی به شکه وه ناوی (شورش) ، له رووداوهکانی سالی بیست ده نیین . له وانه زاناو بلیمه تی گه وهی عهره ب (د. عه لی وه ردی) . به هه ر حال ، ئه وهی که من ده مه ویت بۆ ئه و به ریزه ی راست بکه مه وه . ئه وه یه ، که به دلنیا یه کی زۆره وه هیه کاتیکی شیخی نهر ، شۆرشى بۆ عیراق نه کردوه ، بگره ئه وه هه ر دژی بیری دروستکردنی ده ولته تی عیراقیش بووه .

بۆ تیگه یشتن و ئاگاداربوون له شورشه کهی شیخی نهر ، پێویسته پشت به چه ند سه رچاوه یه کی گرنگ به ستن له وانه : (مامۆستاره فیه ق حیه لی، شورشهکانی شیخ مهحمود ، که 6 به رگه . مامۆستا علا دین سجادى ، شورشهکانی کورد . مامۆستا ئه حمه د خواجه ، چیم دی . مامۆستا و زاناو پرۆفیسۆر ، جه مال نه به ز . کوردستان و شورشه کهی . مامۆستا هاوار . شورشهکانی شیخ مهحمودی قاره مان و ده ولته کهی خوارووی کوردستان .) . ئه م به ریزانه ، باشتترین و زانستی ترین ، سه رچاوه ن بۆ تیگه یشتن له شیخ مهحمودی قاره مان . هه موو ئه م به ریزانه ته نکید له سه ر ئه وه ده که نه وه ، که شیخی نهر ، ته نها و ته نها بیری کوردایه تی و سه ربه خویی خاکی کوردستان له می شکیدا بووه . وه هه موو شۆرش و خه باتهکانی ، بۆ ئه و مه به سته پیرۆزه بووه . له لایه کی تره وه کاتیکی ، که له ته واوی عیراقدا ریفرا ندۆم (ئیستفتاء) ده کریت ، لیوا ی سلیمانی دژی دروست کردنی ده ولته تی عیراق بووه . ئه مه ش راستیه کی تره و ، ده یسه لمینیت که چه نده شیخی نهر ، دژی بیری عیراق و عیراقچیتى بووه . ئیتر نازانم جه نابت به چ هه قیکه وه ، زاتی ئه وه ت هه بوو ، ئه م پیاوه قاره مانه به تۆبزی به عیراقه وه بلکینیت ؟!

چه ند راستیه کی میژووی :

بۆ زیاتر راست کردنه وه ش ، چه ند راستیه کی میژووی گرنگ باس ده که م .

_ له 1918.11.01 له هه لپژاردنیکی ئازدا ، حکومه تی شیخ مهحمودی نهر له شارى سلیمانی داده مه زریت 1 .

_ له 1918.11.18 میجه ر نوئیل ، به ره سمی دان به حوکمداری شیخ مهحمود ، له خوارووی کوردستاندا ده نییت 2.

_ له 1919.07.22 له پاش شه‌ری ده‌ربه‌ندی بازیان و داگیرکردنی شاری سلیمانی له‌لایهن ئینگلیزه‌وه ، کۆتایی به‌حکمداری شیخ مه‌حمود دیت 3. واته حکومه‌تی شیخ مه‌حمود ته‌نها ، 8 مانگ و سێ هه‌فته‌ی خایاند.

_ له 1919.07.25 ، ئینگلیزه‌کان شیخی نه‌مر دادگایی ده‌که‌ن و ، بۆ هیندستان دووری ده‌خه‌نه‌وه .
_ له سالی 1922 شیخی نه‌مر ، ده‌گه‌رپه‌ته‌وه کوردستان .

گه‌ر سه‌یری رووداو‌ه‌کانی (شۆرش) سالی بیست بکه‌ین ، ده‌بینین ، که ئه‌و کاته شیخ مه‌حمود له هیندستان بووه و ، شۆرشه‌که‌ی شیخ مه‌حمودیش سالیکی پێش ئه‌و رووداوانه بووه . که‌چی نازانم ئه‌م به‌ریزه شۆرشه‌که‌ی شیخی مه‌حمودی بۆ لکنادووه به سالی 1920 ، کاتیکی ده‌بینین شیخ مه‌حمود سالی 1919 شۆرشێ کردووه . به‌پێز عه‌لی وه‌ردی ده‌لێت : (ناوچه کوردیه‌کان هه‌یج به‌شداریه‌کی چالاکیان له‌شۆرشی 1920 دا نه‌کرد ، چونکه سالی پێشوتر ئینگلیزه‌کان کۆتاییان به‌ شۆرشه‌که‌ی شیخ مه‌حمود هه‌یناوه‌ ، هه‌موو هی‌زوتوانای کورده‌کانیان له‌ناوبرد 4) .

له‌لایه‌کی تره‌وه که‌مال مه‌زه‌هر ، زۆر خراپ له شۆرشه‌که‌ تێگه‌یشته‌وه ، ده‌یه‌وێت تێکه‌لی مه‌سه‌له‌ی چینه‌یه‌تی بکات . پیاو کاتیکی کتێبه‌که‌ی ده‌خوینته‌وه ، واهه‌ست ده‌کات که باسی شۆرشێکی جووتیاری وکریکاری ده‌کات . له‌کاتیکیدا شۆرشی شیخ مه‌حمود ، هه‌یج په‌یوه‌ندی به‌ خه‌باتی چینه‌یه‌تی‌ه‌وه نه‌بووه ، به‌لکه ئه‌مه شۆرشێکی پزگاریخوازی بووه له‌ده‌ستی بیگانه . ده‌لێت (شمه‌کی ئینگلیزی بووه هۆی ئی‌فلاسبوونی شمه‌کی ناوخۆ ، سه‌ده‌یا دوکان داخران) . کاتیکی که ئه‌م دێره ده‌خوینته‌وه ، واهه‌ست ده‌که‌یت ، که کورد بۆیه شۆرشی کردووه ، چونکه شمه‌کی ئینگلیزی هاتۆته ناوچه‌که‌و ، بۆته هۆی دروستبوونی کێشه‌ی ئابووری . یان به‌ پێی که‌مال مه‌زه‌هر بێت ، ته‌نها هۆکاری شۆرشه‌که‌ی شیخ مه‌حمود ، ئه‌و باره ئابووریه بووه ، که ئینگلیزه‌کان خولقاندوویانه . لێ هۆکاری ئابووری ، دواهه‌مین هۆکاری شۆرشه‌که‌بوون ، بگه‌ر هۆکاریکی گه‌لێک لاوازه‌بووه . دیاره‌ئهم هه‌له‌یه‌ش له‌مامۆستایه‌کی رووسیه‌وه فی‌ربووه ، ئه‌وه‌یش می‌زوونوس رۆژنه‌لاتناسی رووسی (کوتلوف) . سالی 1958 کتیبیک له‌سه‌ر شۆرشی بیستی عیراکی ده‌نوسی . وه‌سالی 1971 ده‌بدول واحد که‌ره‌م ، بۆ زمانی عه‌ره‌بی وه‌ریده‌گیریت . که‌مال مه‌زه‌هر له‌ستایشی ئه‌م کتیبه‌دا ده‌لێت : (غنیة فی محتواها ، عمیقة فی تحلیلها و استنتاجاتها العلمیة 5) . هه‌ر به‌وه‌نده‌ش وازناهی‌ت ده‌نوسی (نموذج حی لاسلوب البحت العلمی الحدیث الذی نحن بامس حاجة الیه لتقییم تاریخنا علی ضوئه 6) . به‌لام به‌ریز دکتۆر عه‌لی وه‌ردی ده‌لێت : (کاتیکی که‌سیک کتیبه‌که‌ی کوتلوف ده‌خوینته‌وه ، واهه‌ست ده‌که‌یت که‌باسی شۆرشیک ده‌کات که زۆر دووره له‌و شۆرشه‌ی که ، هه‌موومان دیومانه‌و تێیدا ژیاوین ، یان واهه‌ست ده‌که‌یت که باسی وولاتیکی تر ده‌کات ، نه‌ک وولاتی عیراق 7) . به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌مال مه‌زه‌هر نه‌مه‌کی! رووسی خواردووه ، بۆیه حه‌زناکات نه‌مه‌ک سوێر بێت! .

ئهی که‌مال مه‌زه‌هر بۆچی ئه‌م می‌ژووه‌شی شیواند؟!

گه‌ر سه‌رنجی وه‌سفه‌که‌ی که‌مال مه‌زه‌هر بده‌ین ده‌لێت (تاریخنا!) واته ئیمه عیراقین . واته به‌زۆر ده‌یه‌وێت ، می‌ژووی گه‌له‌که‌مان ته‌عریب بکات . ئیمه هه‌موو ده‌زانین ، که چه‌ندین ساله داگیرکه‌رانی کوردستان ، ده‌یان‌ه‌وێت می‌ژووی کورد به‌ ناشرینترین شیوه بشیوین . جیگای داخه چه‌ند نووسه‌ریکی کورد ، زۆر پیاوانه ئه‌م کاره‌یان بۆ ده‌که‌ن ، له پێش هه‌مووشیان‌ه‌وه که‌مال مه‌زه‌هر ده‌ستیکی ئی‌جگار بالای هه‌بووه .

مامۆستای نه‌مر (ره‌فیع حیلمی) ده‌فه‌رمیت : (شوکری صگبان* ، گه‌ر مسته‌فا که‌مال سه‌رنه‌که‌وتایه ، ئه‌وا بیروباوه‌ری خۆی نه‌ده‌گۆ‌پ‌ی 8) . به‌دڵنیایشه‌وه گه‌ر شیخ مه‌حمودی نه‌مریش سه‌ربه‌که‌وتایه ، ئه‌وا هه‌یج کاتیکی که‌مال مه‌زه‌هر ، ئه‌م پیاوه قاره‌مانه‌ی کوردی نه‌ده‌کرده عیراکی .

شوكرى صگبان ، بېرمه ندىكى گه وړه ى كورد بوو، به لام پاشان خو ى به تووركه فاشيستەكان فروشت

سه رچاوه كان

- 1 . م.ر. هاوار . شوړشه كانى شيخ مهحموودى قاره مان و ده ولته كه ى خوارووى كوردستان .
له ندهن . 1990 . بهرگى يه كه م . ل 521
- 2 . هه مان سه رچاوه .
3. الدكتور على الوردى . لمحات اجتماعية من تاريخ العراق الحديث . الجزء الخامس . ص 58 .
4. هه مان سه رچاوه ص 59 .
5. كمال مظهر احمد . ثورة العشرين فى الاستشراق السوفيتى . بغداد . 1977 . ص 41
6. كمال مظهر احمد . جريدة الناقى . 30 تموز 1970 .
7. الدكتور على الوردى . لمحات اجتماعية من تاريخ العراق الحديث . الجزء الخامس . ص 275
8. . م.ر. هاوار . شوړشه كانى شيخ مهحموودى قاره مان و ده ولته كه ى خوارووى كوردستان .
له ندهن . 1990 . بهرگى يه كه م . ل 15